

Rendőrségi történetek a nagy magyar ugarról

„Nem a hatalom gyakorlása vagy az engedelmesség megszokása alacsonyít le, hanem az olyan hatalom gyakorlása, amelyet törvénytelennek tart az ember, és az olyan hatalomnak való engedelmesség, amelyet bitortottnak és elnyomónak tekint.”

(Tocqueville)

Társadalmunk nemcsak iskolázottság, jövedelem, életmód tekintetében szakad több törésvonal mentén is egymással alig érintkező darabokra, hanem a cselekvési szabadság és a jogbiztonság mértéke szerint is. A törésvonalak nagyjából ugyanazok: földrajziak és rétegződésbeliek. Nem lehet ugyanazt vidéken, mint Budapesten; ugyanazért más következményekkel kell szembenézni itt és ott értelmiséginek, jó szakmunkásnak, vagy tanulatlan segédmunkásnak.

Fegyelmetlenségeink, vétségeink szigorú vizslatója, gyakran egyszersmind megtorlója is a rendőrség. Gondolati (szavakban, írásban, esetleg énekelve vagy képben elkövetett) bűneinkkel a politikai rendőrség foglalkozik, egyebekkel a közbiztonsági. Szigorúan elkülönülő két testület, bár az előbbi Harun al Rasid módjára szívesen ölt álruhát, s gyakran a közbiztonságiak szerény mundérjában lép színre.

Mindkettő működését jellemzi a fenti egyenlőtlenség. Nézzük a politikai rendőrséget. Budapesten kívül szamizdat- és szamizdat nagyságrendű ügyekben is nyíltan jár el, saját fejléces papírján és

pecsétjével küldi ki határozatait, míg Budapesten 1982 óta a kerületi kapitányságok mögé húzódva tevékenykedik, mintha nem is létezne. Nemigen tudunk arról, hogy budapesti olvasóinkat,¹ s a lakásainkban megforduló látogatókat piszkálták volna, viszont vidéki újságírókat egy-két nálunk tett vizit után felkeresett egy helyi rendőrtiszt, hogy elbeszélgesse vele ezekről az útjairól. Más vidéki olvasóhoz, ritka, de rendszeres látogatónkhoz többször is kimentek, s házkutatási parancs nélkül összeszedgették a lakásban fellelhető szamizdatkiadványokat. Egy harmadikat néhány fenyegető kihallgatás után ismeretlen tettesek megverték az utcán este. Ezek a dombos-kedves Dunántúl történetei, a következők keményebbek, a ridegebb Alföldről valók.

Olvasónkat egyszer már korábban bilincsbe verve vitték el munkahelyéről egy alföldi megyeszékhelyen, mert vélhetően megfordult egy súlyos büntett színhelyén. Ez a dolog könnyen tisztázódott, a rendőrség azonban mégis házkutatást tartott nála, s elvitte szamizdatjait. Nemrégiben ismét munkahelyére vonultak ki a nyomozók látványosan. Ezúttal sajtórendészeti vétség gyanúja címén. Főnökét tették meg hatósági tanúnak, s így kutatták át szállását. Nem találtak ugyan semmit, de mivel egy tanú átadott a rendőröknek 1–1 példány szamizdat kiadványt (összesen öt darabot!) azzal, hogy ezt a gyanúsított személytől kapta, 8000 Ft szabálysértési büntetést sóztak rá. Az eljárás során keletkezett iratokban ezt az öt (a terheltnek soha meg nem mutatott) példányt hol „nagy mennyiségű engedély nélkül előállított sajtóterméknek”, hol „csekély mennyiségűnek” minősítették, aszerint, hogy éppen mihez kerestek érvet. A forgatókönyv alapján véve követi a szokásos rendőrdramaturgiai szabályokat, a rendezés azonban jelzi a Budapest és vidék közötti különbséget.

Egy munkás olvasónkat egy másik alföldi városban szintén munkahelyéről vitték a megyeszékhelyre, s a kapitányságon a nyomozók egyenesen államellenes összeesküvés gyanújával riogatták. Nem is egyszer: a szekatúra sok hete tart.

A hírhedt szovjet szabadalom, a politikai pszichiátria is felbukkan a magyar tájon, kétségkívül szelídebb változatban. Jakab Károly és Pákh Tibor ügye után ismertté vált Rusai László orvosi

1 A szerző a „Beszélő” független folyóirat szerkesztője.

segédlettel kivitelezett új és új meghurcolása. Aligha egyedülálló az a további eset, amelyről beszámolunk.

A színhely ismét vidéki város. Szenvedő alanya olyan fiatalember, akinek állandó, politikai felhangokkal színezett munkahelyi konfliktusai végül is egy pszichiátriai diagnózissal értek véget, mellyel a család megoldani vélte a fiatalember egzisztenciális és beilleszkedési problémáit. (Rokkant nyugdíjas lett belőle.) Idén ősszel betegünket nyugtalanság fogta el egy helyi visszaélés-sorozatot tapasztalván, s odáig ment, hogy a megyei főnökségnél panaszt tett a helyi rendőrség ellen is. Még a kezében tartotta a telefonkagylót, melyen keresztül a főkapitánysággal beszélt, midőn rendőrautó fékezett a telefonfülke mellett, s rendőri segédlettel zsuppolták be a város elmeosztályára. Lehet, hogy a „kóros igazságérzet” véletlenül kerítette hatalmába szegény fiatalembert éppen októberben, az őszi forradalmi napok idején; gondolataink őrei azonban éberek voltak. A tiltakozó fiúnak ugyanis a rövidesen nyugdíjba készülő rezignált főorvos kereken megmondta (s ez bizonyos fokig becsületére váljék): „Nyugodjon meg. November 8-án kimehet. Tőlem azt kérte a rendőrség, hogy november 7-ig tartsam itt.” Tartotta a szavát. Mindkettőjük dolgát némi nyugtatóval könnyítve csak egy nappal őrizte tovább ápolóját a feltétlen szükségesnél, ugyanis november 8. vasárnapra esett.

A politizáló értelmiségi közvélemény és a nyugati sajtó elkábul attól, hogy az ellenzék, a független sajtó, és a budapesti értelmiségi fórumok kritikus szókimondása évek óta folyamatosan létezik, pedig ez nem a magyar dzsungel, ez csak vadvédelmi rezervátum (dollár-turisták gyönyörködtetésére). A politika nemzeti parkján kívülre bitangolt vadat — mint látjuk — szorgalmasan meghajszolja a mikrofon-fülekkel, kamera-szemekkel, gyors és nesztelen autó-lábakkal, valamint szimat-ebekkel kitűnően felszerelt politikai rendőr.

Az igazi dzsungel azonban nem a politikai rendőrség, hanem a közbiztonságiak vadászterülete. Magyarország a politikai téren kívül rendőrállam igazán. 1985 táján a párt és a kormány hallgatólagosan a rendőrség hatáskörébe utalta a gazdasági válságból eredő feszültségeket, mindenekeelőtt a munkanélküliség problémáját. Nyilvános rendeletek és titkos utasítások ruházták fel a rendőrséget szinte korlátlan hatalommal az állampolgárok fölött. A közveszélyes munkakerülésről szóló új törvényerejű rendeletet,

amely minimálisan másfél év szigorított javító-nevelő munkával megtorolható bűncselekménnyé avatta a tartós (fél évnél hosszabb) munkanélküliséget, egy rendőrségi belső utasítás egészítette ki: következetes rendőri fellépésre hívta fel az állományt a „munkakerülők” ellen. Vagyis felszólította a rendőri apparátust, hogy minél több munkanélkülit igyekezzenek rendőrhatalósági jogkörben eltakarítani a jobb emberek szeme elől. Szabályos hajtvadászat folyik a lakosság legnyomorultabb része ellen. 1985 óta rendeleti úton növelték a rendőri felügyelet időtartamát három évre, és a szabálysértés miatt kiszabható elzárást 60 napra. Mindkét rendőrhatalósági intézkedés ismételhető, akár a következő naptól. Az új büntetőeljárás törvény meghosszabbította a rendőrségi nyomozás időtartamát, ami lehetővé teszi, hogy a rendőrség vizsgálati fogságban tarthassa azt, akit jónak lát, akár egy évig, s így akkor is elzárással büntethessen, ha a bíróság előtt a gyanú nem állja meg a helyét. A rendőrséget senki nem ellenőrzi, a helyzet korlátlan ura, és annak is érzi magát; ellentétben azzal az amerikai bűnügyi tévésorozatokból vett rossz szöveggel, amit Moldova igyekszik megegyeztetni velünk a *Bűn az élet* c. minősíthetetlen hazugságfolyamában. (Nem mintha nem hinném el – akár még Moldovának is –, hogy a rendőrség többre, még többre törekszik, s már azt is únja, hogy aktatömeget gyártva a törvényesség látszatát kölcsönözze ténykedéseinek.) Moldovával ellentétben egy vezető beosztású bíró egy különösen terrorisztikus légkörű, gazdaságilag lerobbant városban azt állította, hogy a helyi rendőrségi intézkedéseknek 75%-át lenne kénytelen egy lelkiismeretes ügyész vizsgálat törvénytelennek minősíteni – ha lenne ilyen. De nincs. Őszintén szólva, mint laikus, mint állampolgár, nem értem az említett bírót. Mi törvénytelen tud nálunk egy rendőr elkövetni, ha szinte határtalan felhatalmazásokat kap, s az ellene esetleg folytatott vizsgálatban ő maga a koronatanú? De nézzük a példákat. (Néhányat elmeséltem már a Beszélő oldalain, a „Létminimum alatt” rovatban.)

Van Ózdnak, annak a városnak, amely köztudottan komoly munkanélküliséggel néz szembe, s inkább a helyzet romlását, mint javulását várhatja a jövőben, egy Ladánynak nevezett cigánytelepe. Vagy hat kilométerre terül el az emberi település legszélétől, másfél kilométerre az országúttól, az erdő közepén. Internálótábor volt hajdan, egy azóta bezárt bánya rab-munkásainak ba-

rakk-telepe. Ma a barakkokat szükséglakásoknak hívják némi eufemizmussal.

A szögesdrótot időközben megszüntették, de nem csak azt, hanem a telefont, a boltot és a közlekedést is. Mai és internálótábori állapota között ugyanis volt egy segélykérő telefonja, egy fél napig nyitvatartó kis boltja, és az országútról bejött ide a busz. Ma a gyerekek kigyalognak, ha iskolába mennek, a dolgozók, ha munkába mennek; de kigyalogol és vár a legközelebbi buszra, majd a városból telefonál mentőért a szülő nő férje, a szélütött, vagy asztmásan fuldokló hozzátartozója is. Egyetlen kisgyerek sem jár óvodába, mert az anyák, ha beviszik a kicsit, nem tudnak hazajutni a még kisebbhez: a menetrend mostoha. Élnek itt cigánycsaládok egy évtizede is: annak idején ezt a lakást utalta ki számukra a tanács, s élnek olyanok, akiket a közelmúltban rendőrök zsúppoltak ide önkényes lakásfoglalásért. (A város belsejében, a szépeplékű szocreál építészet egyik bérkaszárnyájában is berendezett a tanács egy cigány gettót. Néhány éve elhatározták, hogy kiürítik. Azóta a megüresedett lakásokat nem utalják ki újabb családnak. Az Istentől elrugaszkodott cigányok azonban nem méltányolják a tanács jobbító szándékát, s egy-egy túlnépesedett lakásból, esetleg a kies Ladányból behurcolkodnak a csábító üres szobába. Ők az önkényes lakásfoglalók.)

1987. október 20-án délelőtt a városi tanács emberei jelentek meg Ladányban egy egész mikrobusznyián, rendőri kísérettel. Ellenőrizték, hogy vigyáznak-e szépen a lakók a barakkjaikra. (Egyébként kb. kéthetente megszűnik a telep közepén felállított két nyomóskútból álló vízszolgáltatás, s ilyenkor 5–6 nap is eltelik, mire a tanács szerelőket küld. Addig az erdő sáros forrásáról hordanak vizet az emberek.) Megállapították, hogy a telepen tenyésző számos kutya közül a legtöbb nincs beoltva, kihívták hát a sintéreket. (Szerencsére kéznél volt az URH-s kocsi, különben bajban lettek volna telefon híján.) Jött a sintérautó, összeszedték a kutyákat, s a hatóságok távoztak. Csak a különösen élelmes kutyáknak sikerült idejében eliszkolni az erdőbe, ők túléltek a tanácsi szemlét. Ezzel azonban még nem ért véget a nap. Este 8 óra tájt rendőrosztag vette körül a telepet. „Körözött személyek keresése” ürügyén jártak ajtóról ajtóra, s nézték – na, nem az újraoltási bizonyítványt, hanem a személyi igazolványokat. Akinek nem volt munkahelyi bejegyzése, azt vitték. (Csak

a különösen élelmes munkanélkülieknek sikerült elmenekülni az erdőbe.)

Nyájas olvasó! Képzeld magad elé a jeleneteket! Jancsó Miklós klasszikus alkotásai segítik fantáziád szárnyalását. Kamaszok, kisiskolások, karonülők alapélményei ezek. Nem nézők, áldozatok! Csecsemők szívják az anyatejjel.

A begyűjtött férfiak nagy részét egyébként reggel kiengedték. Volt, akit másnapra visszarendeltek alkalmi munkát igazoló papírokkal, volt, akinek csak a lelkére kötötték, hogy helyezkedjék el. Egy fiatalembert egy napra rá eresztettek el, hogy felesége bevitte a Kohászati Művek értesítését: férjét november 1-től két hónapra felvették segédmunkásnak. (A fiú már majdnem megúszta a razziát. Sikerült elrejtőznie, de kétéves kisfia elárulta, hogy apuka elbújt.) Tíz-tizenkét férfi akadt fenn a heti razziák hálóján, őket a következő hét hétfőjén vitték át a megyei kapitányság fogdájába, s akkor kezdték meg 30 avagy hatvan napos szabálysértési elzárásukat.

Hasonló begyűjtéseket a város más nevezetes házaiban is tartanak a rendőrök, ugyanezt csinálják a vasárnap délelőtti futballmeccseken, s a város pihenőparkjában.

Egy alig húsz éves fiatalasszonyt két kisgyereke mellől vittek el s zártak be hatvan napra. Egy héttel korábban azon a cigánysoron jártak házról-házra a rendőrök, akkor elvitték munkanélküli férjét. Mivel a férfi nem csak „közveszélyes munkakerülő”, hanem önkényes lakásfoglaló is – néhány hónapja költöztek be egy elhagyott házba – ő bíróság elé került, s szigorított javító-nevelő munkára ítélték. Ám úgy látszik, a lakás kiürítésének sajátos módját találták meg: egy hét múlva újra kimentek, megállapították, hogy a fiatalasszonynak nincs jövedelme, s mivel férjét ők maguk csukták le, következésképpen eltartója sem lehet, előállították hát őt is. Hatvan napot töltött a miskolci rendőrségi fogdában. Iszonyú zsúfoltság volt – meséli –, 16 évestől öregasszonyig szorongtak vagy negyvenen a cellában. Hetekig csak ültek benn, aztán rendőrök kísérettel egy építkezésre hordták őket naponta. Takarítottak, maltert hordtak, a civil munkásokkal nem volt szabad beszélniük.

Mikor a férj – már Martonvásárhelyen, a szigorított javító-nevelő munkára ítélték elosztó-táborában értesült a fejleményekről, azonnal megszökött. Ő látta el a gyerekeket, amíg a feleségét

ki nem engedték. Azóta már börtönben van, mert szökéséért így fizet. Az asszonyka a gyerekekkel az anyjánál húzta meg magát.

*

Szót kell még ejteni a „közveszélyes munkakerülők”, vagyis a munkanélküliek sanyargatásának kiegészítő intézményéről, a közhasznú munkáról. A foglalkoztatási gondokat enyhítendő, költségvetésből támogatott új tanácsi munkaszervezet, bár szabályozási rendjében ennek nyoma sincs, a rendőrség ellenőrzése alatt áll. A rendőrség felügyeli, hogy beléptek-e erre a rosszul fizető munkahelyre azok, akiknek a munkaközvetítő irodák – vagy maguk a rendőrök – felajánlották ezt a lehetőséget, s azt is, hogy ki merészelt kilépni, vagy kit bocsátottak el késés, hiányzás, visszabeszélés vagy bérkövetelések miatt. Ózdon például a munkavezető is nyugalmazott nyomozó, hogy egy percig se legyen kétséges, miről is van szó. Ő bocsátott el egy asszonycsapatot, amikor azok a munkavezető hatáskörébe rendelt mozgóbérhányad miatt nyelveltek, „a lázadókat pedig karóba húzzuk!” – felkiáltással, s aztán vette vissza őket könyörgés és krokodilkönnyek hullása után. Kinek jó ez a közhasznú munka? Némi képpen jó a településnek, mert az árkok és gyepek ápoltabbak, mint valaha; jó néhány tisztviselőnek, aki irodai álláshoz jut, hisz a közhasznú munkát is adminisztrálni kell, s mindenekelőtt a rendőrségnek, mely újabb hatásos eszközt kap nagyszabású munkavállaló-nevelési koncepciója számára.

És a munkanélkülieknek? Alighanem legkevésbé nekik jó. Egy tisztességes munkanélküli segélynek megfelelő, vagy azt alig meghaladó bér ellenében nem csak a legpocsékabb munkák szokásos nyomorúságait élvezik, nemcsak maradék munkapiaci esélyükről kell lemondaniuk, hanem munkaidejükben is ugyanazt a rendőri felügyeletet kell elviselniük, ami magánéletükre rátelepszik.

A cigánysorok, s nyilván egyéb lerobbant szegénytelepek is, az ország munkanélküliség-sújtotta vidékein internálótáborokká alakulnak át, ahol az embereket éjjel kirángatják az ágyból, ahol veszélyes kimenni a házból, mert sosem tudhatják biztosan, nem egy igazoltató rendőr állítja-e le őket mire a szomszéd házig

jutnak. Rendőri szempontból messzemenően igazolódnak a gettóképzés előnyei: úgy lehet terrorizálni az erre kijelölteket, hogy nem sértik a „jobb emberek” nyugalmát. A kriminalizált gettó önmagát megvalósító prófécia! Aki üldözöttként eszmél erre a világra, annak a számára nincs és nem lehet értéke normáknak és szabályoknak, nincs mit vesztenie.

(Megjelent a budapesti „Beszélő” 23. számában)